

O EDUKACJI JUTRA ZADECYDUJĄ NIE WYPALANI NAUCZYCIELE¹ WYPALONY NAUCZYCIEL - WYPALENI UCZNIOWIE ?

NOT-BURNT-OUT TEACHERS WILL DECIDE ABOUT THE EDUCATION OF TOMORROW. A BURNT – OUT TEACHER - BURNT –OUT PUPILS ?

”

Doprawdy jak to miło jest coś umieć”
(*Molier - Jean Baptiste Poquelin*)

O powołaniu do zawodu nauczyciela

O skuteczności przemian w systemie edukacji narodowej decydują przede wszystkim światli, kompetentni i twórczy nauczyciele – to brzmi frazesowo. Należy jednak podkreślić, że bez gruntownej poprawy jakości pracy wszystkich nauczycieli nie można mówić o poprawie funkcjonowania każdego systemu oświatowego. Praktyka niejednokrotnie dowiodła, że fiaskiem kończą się te reformy oświatowe, które nie uwzględniając należytego przygotowania nauczycieli do realizacji założeń tych reform, koncentrują się zbyt na ogólnej organizacji systemu edukacyjnego. Zmiany w edukacji wymagają, aby dotychczas uprawianą pedeutologię w kategoriach powinnościowych uzupełnić nowymi kontekstami zawodu, a zwłaszcza powołania stanu nauczycielskiego.

We współczesnej szkole i w uczelni - bardzo wiele zależy od jakości i postawy kadry nauczycielskiej, bo jak stwierdził A.W.Combs: „Dobry nauczyciel jest po pierwsze i przede wszystkim człowiekiem i ten fakt, dla spełniania zawodu, jest najważniejszy i decydujący”².

W pracy nauczyciela najważniejszą wartością powinno być dobro i sukces ucznia, odpowiedzialność za jego rozwój i przygotowanie do podejmowania decyzji oraz znajdowania sensu życia. „Stosunek do ucznia jest kamieniem węgielnym etyki zawodowej nauczyciela, głównym kryterium jego pedagogicznej wartości [...]. Norma naczelną etyki zawodowej nauczyciela, mówiąca o odpowiedzialności za los ucznia i wobec ucznia, niesie w sobie wątki etyczne w ścisłym tego słowa znaczeniu oraz wątki prakseologiczne”³.

Ewolucja funkcji i zadań nauczyciela w kierunku eksponowania uczenia realnego życia, wielostronnej aktywności i samodzielności uczących się oraz wspomagania młodych w kształtowaniu ich planów edukacyjnych i życiowych stała się trudnym, ale koniecznym zadaniem. W literaturze wyróżniane są między innymi następujące powinności i obowiązki nauczycieli: „powinności i obowiązki wobec uczniów. [...] powinności i obowiązki wobec siebie i zawodu.[...] powinności wobec innych nauczycieli.[...] powinności i obowiązki wobec środowiska”⁴. Istotną rolę w tym procesie odgrywają pedagodzy przedstawiający wizję i zarys

---

¹ Artykuł został opublikowany w książce *Edukacja jutra*, tom 2, red. K. Denek, K. Zatoń, A. Kwaśna, Wyd. AWF Wrocław 2008, s. 273- 280.

² Edukacja: jest w niej ukryty skarb, Raport dla UNESCO, pod red. J.Delors’a, tłum. W.Rabczuk, SOP, Warszawa 1998, s.85. Cyt. za Cz. Banach, *Kultura pedagogiczna nauczyciela*, [w:] J. Grzesiak (red.), *Edukacja i kultura*. UAM. Kalisz 2002, s.133.

³ Krawcewicz S., *Rozważania nad etyką zawodu nauczyciela*. IWZZ. Warszawa 1987, s. 15.

⁴ Molesztak A., Tchorzewski A., Wołoszyn W., *W kręgu powinności moralnych nauczyciela*. WSP. Bydgoszcz 1994, s. 103 – 105.

modelu „szkoły otwartej”, „szkoły przyszłości” i „nauczyciela przyszłej szkoły”, a w szczególności K.Denek, H. Kwiatkowska, B.Śliwerski, T.Pilch, J.Kuźma, S.M.Kwiatkowski, A.Bogaj⁵.

Kompetencje nauczycieli wobec standardów ich kształcenia

Zgodnie z założeniami określonymi w standardach kształcenia nauczycielskiego realizowanego w trakcie studiów wyższych występują następujące zakresy:

- **kształcenie kierunkowe** - przygotowujące merytorycznie z zakresu przedmiotu (zajęć), realizowane w ramach kierunku studiów w taki sposób, aby absolwent nabył wiedzy i umiejętności odpowiednich do nauczania przedmiotu (prowadzenia zajęć);

- **kształcenie pedagogiczne** - przygotowujące do realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzone w powiązaniu z kształceniem kierunkowym oraz praktykami pedagogicznymi;

- **kształcenie w zakresie technologii informacyjnej** - przygotowujące do posługiwania się technologią informacyjną, w tym jej wykorzystywania w nauczaniu przedmiotu (prowadzeniu zajęć);

- **kształcenie w zakresie języka obcego** - umożliwiające uzyskanie zaawansowanej znajomości języka (odpowiednio poziom B2 ESOKJ na wyższych studiach zawodowych i B2+ ESOKJ na studiach magisterskich) oraz

- **praktyki pedagogiczne** - służące nabyciu i rozwijaniu umiejętności zawodowych przez praktyczne zajęcia z uczniami, a także umożliwiające poznanie organizacji i funkcjonowania szkół i placówek, realizowane w powiązaniu z kształceniem nauczycielskim⁶.

W rzeczywistości w toku studiów przygotowujących do zawodu nauczyciela procedury uzyskiwania kompetencji nieodczynnych do pełnienia ról zawodowych są bardzo zróżnicowane, poziom ukształtowanych kompetencji nie jest zadowalający. Liczne badania i publikacje wskazują na słabości i niedomagania szkół różnych typów i szczebli zarówno pod względem dydaktycznym jak i wychowawczym⁷.

W literaturze sporo miejsca zajmują publikacje zawierające raporty naukowe i propozycje zmian zmierzających ku poprawie rzeczywistości edukacyjnej⁸. Służebną i niezmiernie doniosłą społecznie rolę pełnią cyklicznie odbywane konferencje naukowe, których celem jest wytyczanie kierunków i zadań – ku poprawie edukacji w Polsce i na dziś i na jutro⁹.

Kompetencje a wypalanie zawodowe nauczycieli

Panuje dość powszechne przekonanie, że niedoskonałości pracy nauczycieli powodowane są między innymi negatywnym doborem kandydatów, niedoskonałymi systemami kształcenia i doskonalenia nauczycieli, brakiem profesjonalnych kompetencji czy też niskim wynagrodzeniem za pracę¹⁰.

---

⁵ Denek K., O nowy kształt edukacji, Akapit, Toruń 1998; Kuźma J., Nauczyciele przyszłej szkoły, AP, Kraków 2000; Śliwerski B., Jak zmieniać szkołę? IMPULS, Kraków 1998; Schulz R., Szkoła - instytucja - system - rozwój, „Edytor”, Toruń 1992; Kwiatkowska H., Edukacja nauczycieli: konteksty - kategorie - praktyki, IBE, Warszawa 1997; Pilch T., Spory o szkołę, „Żak”, Warszawa 1999; Szymański M.J., Nauczyciele o sobie i swoim zawodzie, „Nowa Szkoła” 1995, nr 3; S.M.Kwiatkowski, A.Bogaj, B.Baraniak, Pedagogika pracy, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

⁶ Standardy kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. Projekt z 15 lutego 2007r. Tekst ogłoszony na stronie internetowej Rady Głównej i Szkolnictwa Wyższego (<http://www.rgsw.edu.pl>)

⁷ Zob. np. U.Jeruszka, Pomiar wyników a jakość kształcenia zawodowego, WSP TWP, Warszawa 2000; T.Janicka-Panek, Skuteczność zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej po trzech latach reformy, Warszawa 2004;

⁸ Zob. np. J. Skrzypczak, W trosce o stan i przyszłość polskiej edukacji, [w:] Edukacja jutra, tom 1, pod red. K.Denka, W.Starościaka, K.Zatoń, Wrocław 2006, s.339-350; K. Denek, O nowy kształt edukacji, Akapit, Toruń 1998; M.Lelonek, Proces poznawania i rozumienia świata przez uczniów w młodszym wieku szkolnym, WSHE, Pabianice 2006.

⁹ Wystarczy tutaj wymienić choćby następujące konferencje i seminaria naukowe: Edukacja jutra – pod kierunkiem Prof. K.Denka, Dialog w edukacji – pod kierunkiem Prof. Anny Karpińskiej, Ewaluacja i innowacje w edukacji – pod kierunkiem Prof. Jana Grzesiaka, Nadmorskie Seminaria Dydaktyczne – pod kierunkiem Prof. F. Bereźnickiego, Media w edukacji – pod kierunkiem B. Siemienieckiego, czy Pedagogika informacyjna – pod kierunkiem K.Wenty.

¹⁰ Zob. np. Szkoła a wypalenie zawodowe. Pod red. J.Kropiwnickiego, WN, Jelenia Góra 1999.

Niewątpliwie wszystkie spośród wymienionych wyżej czynników mogą mieć niekorzystny wpływ na jakość i rezultaty pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli oraz szkół, w których oni pracują. Ależ czy nie jest to możliwe, że kompetentny nauczyciel nie osiąga zadowolenia z uzyskiwanych efektów w procesie pracy zawodowej w klasie szkolnej? Czy można wyobrazić sobie nauczyciela, który nie chciałby osiągać szczególnie wysokich wyników w zakresie kształcenia i wychowania w szkole? Czy uczeń, który trzuci się w procesie uczenia się nie chciałby uzyskać zadowalających go rezultatów?

Dochodzimy więc do dziwnego paradoksalnego stanu wówczas, gdy podejmowany trud związany z nauczaniem (nauczyciel) czy z uczeniem się (uczeń) staje się mało satysfakcjonujący, czy niekiedy wręcz bezowocny. Przyczyn tego stanu należy upatrywać w złożoności procesów kształcenia i wychowania, a przede wszystkim po stronie ich uwarunkowań. Uwarunkowania takowe mogą mieć swoje miejsce zarówno po stronie ucznia, jak i po stronie nauczyciela – bowiem procesy edukacyjne mają charakter wielopodmiotowy oraz wielozadaniowy. Prawa i dyrektywy naukowe odnoszące się do kształcenia i wychowania wymagają od nauczyciela dostosowywania się do podmiotu – jako żywego uczestnika tych procesów. Z drugiej jednak strony prawa uczenia się sformułowane w teoriach psychologicznych wymagają od nauczyciela możliwie pełnej diagnostyki psychopedagogicznej każdego ucznia, a to z kolei wymaga od nauczyciela na gruncie posiadanej przez niego wiedzy naukowej względnie optymalnego praktycznego dostosowywania treści i sposobów oddziaływań psychopedagogicznych wobec każdego ucznia (jako indywidualnej jednostki).

Od kompetencji nauczyciela uzależniony jest skuteczny dobór metod i treści kształcenia na wszystkich szczeblach edukacji. Dobór metod kształcenia i wychowania staje się możliwy na gruncie systematycznie dokonywanej diagnostyki psychopedagogicznej każdego wychowanka jako podmiotu oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Oprócz możliwości poznawczych ucznia istotnego znaczenia nabiera też chęć uczenia się, a w końcowym rezultacie – radość z efektów uczenia się. Radość ucznia z osiągnięć szkolnych i radość nauczyciela z osiąganych efektów swojej pracy pedagogicznej są optymalnymi wyznacznikami pomyślnej edukacji jutra¹¹.

Przejawy zachwiania tej równowagi w odczuwaniu radości dwupodmiotowej nieuchronnie prowadzą do stopniowego wypalania zawodowego nauczyciela i niestety do wypalania szkolnego ucznia również.

Badania H. Sęk dowodzą, że największe prawdopodobieństwo wystąpienia wypalania zawodowego jest związane z wysokim poziomem stresu, odczuwanego w związku z wykonywaniem zawodu oraz z niskim poczuciem kompetencji¹².

Z naszych badań wynika, że zjawisko wypalania zawodowego nauczycieli nabiera coraz szerszego zakresu w miarę nabywania doświadczenia zawodowego nauczycieli. Brzmi to skądinąd paradoksalnie. Przyjrzyjmy się bliżej mechanizmom prowadzącym do tego niepokojącego zjawiska.

U nauczycieli początkujących, a także u nauczycieli nie dostrzegających zależności między ich kompetencjami i zaangażowaniem a skutecznością działań edukacyjnych występują najczęściej przejawy **fascynacji** i zadowolenia z siebie. W tej fazie nauczyciele prezentują i realizują swoje dumne ideały oraz angażują się w pracach na rzecz szkoły czy swoich uczniów.

W miarę napływu nowych wyzwań i zadań (w tym coraz silniej odczuwanych uwarunkowań po stronie uczniów oraz ich środowisk rodzinnych) nauczycielom jest coraz trudniej realizować założone na początku ideały. Z tego powodu następują u nich zmiany w ukierunkowaniu działań, a pojawiające się nowe oczekiwania (a nawet roszczenia) uczniów, rodziców oraz przełożonych doprowadzają do stopniowego zdenerwowania i niezadowolenia

---

¹¹ J.Grzesiak, Swoboda i przymus w pedagogice radości, [w:] Edukacja jutra, pod red. K.Denka, T.Koszczyca, M.Lewandowskiego, Wrocław2003, s.181-188.

¹² H. Sęk (red.) Wypalenie zawodowe – psychologiczne mechanizmy i uwarunkowania, Poznań 1996, s.134-135.

z siebie czy też tzw. spychania winy na innych (np. na dom rodzinny). Jest to swoisty stan **stagnacji** i częściowej bezradności nauczyciela.

W kolejnym etapie dochodzi często do **frustracji** – nauczyciele najczęściej spostrzegają i oceniają uczniów negatywnie. W oddziaływaniu najczęściej odwołują się do różnych form przymusu, a szkoła jako miejsce pracy staje się powoli miejscem rozczarowania i tym bardziej miejscem niechętniej pracy¹³.

Wyższym stopniem niezadowolenia nauczyciela z pracy z uczniami jest stan **apatii**. Nauczyciele w takim stanie wykonują „to, co muszą”, ograniczając swoją aktywność zawodową. W przypadku dłuższej utrzymującego się stanu apatii dochodzi do wyczerpania zawodowego, co jest syndromem **wypalenia zawodowego nauczyciela**. Bezpośrednim wyznacznikami tego stanu jest zasada 3 x P : **PRZYJŚĆ – PRZEPROWADZIĆ – PRZEPYTAC**¹⁴.

Uczenie się a wypalenie szkolne uczniów (studentów)

Wymienione fazy stopniowego wypalenia zawodowego nauczyciela (nauczyciela akademickiego) mają swoje analogiczne mechanizmy występujące po stronie uczniów (studentów, w tym także studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela) w procesie edukacji.

W początkowej fazie kształcenia uczniowie bardzo chętnie uczęszczają za zajęcia szkolne. Najczęściej występują przejawy **fascynacji** i zadowolenia z faktu chodzenia na zajęcia szkolne. W tej fazie uczniowie chętnie wykonują swoje powinności oraz angażują się w czynnościach sterowanych przez swoich nauczycieli (a nauczyciele stanowią swoisty autorytet osobowościowy).

W miarę napływu nowych zadań (coraz silniej odczuwanych trudności oraz uwarunkowań środowiskowych) uczniom jest coraz trudniej podołać w nauce i nadążyć za innymi kolegami w warunkach klasy szkolnej¹⁵. Z tego powodu następują u nich zmiany w ukierunkowaniu działań, a pojawiające się nowe oczekiwania i marzenia życiowe doprowadzają do stopniowej nadpobudliwości oraz nierównowagi emocjonalnej. W tej fazie uczeń stara się sprostać stawianym wymaganiom nauczycieli – wykonując zadania edukacyjne (dość często bez zrozumienia) jako obowiązkowe bez szczególnej satysfakcji. Jest to swoisty stan **stagnacji** wobec obowiązków ucznia (studenta)¹⁶.

W kolejnym etapie dochodzi często do **frustracji** – uczniowie najczęściej spostrzegają i oceniają szkołę negatywnie, a nawet traktują wrogo (czekają tylko na wakacje). Wyższym stopniem niezadowolenia uczniów z nauki szkolnej stan **apatii**, w którym uczniowie wykonują „to, co muszą”, ograniczając się nawet do tzw. spisywania lub ściągania. W przypadku dłuższej utrzymującego się stanu apatii dochodzi do wyczerpania psychicznego, co jest syndromem **wypalenia szkolnego ucznia**. Przejawem bezpośrednim takiego stanu ucznia jest reguła 3 x Z : **ZAKUĆ – ZDAC – ZAPOMNIEĆ**¹⁷.

Poczynione rozważania wskazują na doniosłą rolę nauczyciela w edukacji. Nie wystarczy bowiem tylko uczyć, trzeba bowiem nauczyć w toku zajęć w szkole. Zadawanie do wykonania w domu tego, co w szkole nie zostało wyuczone na minimalnym poziomie - jest drogą antypedagogiczną. W takim przypadku uczeń staje się bezradny, a jeśli edukacja domowa ma wyrównywać deficyty edukacji szkolnej – to również jest niezrozumiałe.

Do pierwszoplanowych cech konstytutywnych nauczyciela zaliczana jest dogłębna znajomość problematyki niepowodzeń szkolnych - ich istoty, uwarunkowań, umiejętność zapobiegania im i skutecznej walki z nimi. Jakże istotna i ważna jest dbałość i troska nauczyciela o to, aby rozmiary niepowodzeń edukacyjnych uczniów nie przekraczały granicy

¹³ Zob.np. J.Grzesiak, Swoboda ..., op.cit.

¹⁴ Zob. R. Meighan, Socjologia edukacji, UMK, Toruń 1993, s.71-73.

¹⁵ Por. B.Dymara (red.), Dziecko w świecie marzeń. Katowice 2002.

¹⁶ Zob. np. J. Korczak, Prawo dziecka do szacunku, Wyd. Żak, Warszawa 2002; tenże: Jak kochać dziecko, Wyd. Żak, warszawa 2002.

¹⁷ R. Meighan, Socjologia ... op. cit.

tolerancji błędów efektywnych oddziaływań pedagogicznych nauczyciela. Słuszne jest więc stanowisko A. Karpińskiej, aby *rozstrzygnięcie niepowodzeń szkolnych (...) odbywało się na innej drodze zabiegów pedagogicznych, aniżeli drugoroczność*¹⁸. Co należy czynić, aby z jednej strony nie odbywało się ono kosztem obniżania jakości pracy nauczyciela, a z drugiej nie powodowało to pogłębiania zjawiska wrogości wobec szkoły?

W tym miejscu niezwykle racjonalny i wymowny staje się aforyzm Diderota: „Nie wystarczy czynić dobrze – trzeba to czynić dobrze”.

Kompetentni i nie wypaleni nauczyciele zadecydują o edukacji jutra

O funkcjonowaniu szkoły, uzyskiwanych przez uczniów wynikach kształcenia oraz wychowania dzieci i młodzieży, przebiegu i efektach reform oświatowych decyduje nauczyciel¹⁹. Jesteśmy świadkami dynamicznego rozwoju wiedzy o nauczycielu, o czynnościach i umiejętnościach związanych z pełnieniem przez niego ról pedagogicznych. Głosi się dość powszechnie, że nauczyciel ma być przekaznikiem i popularyzatorem wiedzy, trenerem umiejętności, przewodnikiem, mędrcem, mistrzem, przyjacielem itd. W jakim stopniu powinien umieć sprostać każdej z tych ról?

W edukacji nauczycieli na czoło wysuwa się przygotowanie nauczyciela o wysokich kompetencjach w zakresie gromadzenia i przetwarzania nowych informacji, podejmowania decyzji oraz skutecznego działania pedagogicznego. Nie mogą być jemu obce umiejętności komunikowania się, nawiązywania kontaktów i wpływania na otoczenie, poprzez mistrzowskie opanowanie sztuki dialogu²⁰.

Koncepcja humanistyczna ewoluuje w kierunku wielofunkcyjnego, wielowymiarowego, międzykulturowego i wielomodułowego modelu kształtowania kompetencji nauczyciela. Na nauczyciela nakłada się obowiązek nowego rozumienia procesu dydaktyczno-wychowawczego – opierającego się na takich jego cechach jak ciągłość kształcenia i wychowania, wielowymiarowość, oraz ukierunkowanie na indywidualny i integralny rozwój ucznia (interaktywność)²¹.

O kompetencjach nauczycieli decydują nie wypaleni nauczyciele akademicki

Dla nauczyciela akademickiego wobec wyzwań edukacji jutra nadrzędnymi wobec celów są wartości. Jakie więc wartości i cechy gwarantują nauczycielom akademickim skuteczność ich oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych wobec studentów przygotowywanych w toku studiów do zawodu nauczycielskiego? Budowanie społeczeństwa informacyjnego oraz reformowanie systemu edukacji narodowej wymaga bardzo dobrze przygotowanego nauczyciela, zarówno pod względem merytorycznym jak i metodycznym. Powinien on mieć ponadto szeroką wiedzę ogólną.

Na nauczycieli akademickich przypada obowiązek przygotowywania początkujących nauczycieli do pluralizmu, demokracji i poszanowania środowiska naturalnego i kulturowego – do odpowiedzialności oraz do działania w dialogu²². Wskazane jest, aby nauczyciel akademicki w swej pracy dydaktycznej pełnił rolę nauczyciela wolontaryjnego²³, rozumiejącego potrzeby, dążenia, prawa młodzieży studiującej w roli młodych pedagogów.

¹⁸ A. Karpińska, *Drugoroczność: Pedagogiczne wyzwanie dla współczesności*, Białystok 1999, passim.

¹⁹ K. Denek, *O powodzeniu reformy edukacji zadecydują kwalifikacje nauczycieli*, „Ruch Pedagogiczny” 1998, nr 3-4.

²⁰ J. Danilewska, *Dialog edukacyjny – warunek pierwszy: zaufanie*, w: *U podstaw dialogu o edukacji*, red. A. Karpiński, Białystok 2003; *Edukacyjne tendencje XXI wieku w dialogu i perspektywie*, red. A. Karpińska, Białystok 2005; M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a rzeczywistość*, Kraków 2005.

²¹ A. Kobylarek, *Edukacja w kontekście globalnych przemian cywilizacyjnych*, „Kultura i Edukacja” 2001, nr 2; *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, red. I. Wojnar, J. Kubin, Warszawa 1997.

²² *Edukacja w dialogu i reformie*, red. A. Karpińska, Białystok 2002; *Kreatorzy edukacyjnego dialogu*, red. A. Karpińska, Białystok 2001.

²³ J. Półturzycki, *Doskonalenie zawodowe nauczycieli akademickich*, w: *Wprowadzenie do pedagogiki...*, op. cit. S. 371 – 382; M. Zymomrya, *Osobowość nauczyciela: geneza zasad kształcenia*, w: *Edukacja jutra*, X Tatrzańskie Seminarium Naukowe, red. K. Denek, T. Koszycz, M. Lewandowski, Wrocław 2004; zob. też J. Grzesiak, *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli – w kontekście pedagogiki szkoły wyższej*, [w:] *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli*, pod red. J. Grzesiaka, tom 2, WPA Kalisz 2007, s. 35-46.

. Maczyńska-Dilis, *Sila nieuchwytna i niezdefiniowana*, „Gazeta Szkolna” 2004, nr 41.

Nauczyciel przyszłych nauczycieli winien też motywować studentów imponując im swoimi kompetencjami, wiarygodnością i życzliwością – stawiając zarazem sobie i studentom wysokie wymagania. Ma też być nauczycielem – krzewicielem kultury narodowej, a przede wszystkim nauczycielem nauczycieli²⁴.

Nie wystarczy nadawanie kwalifikacji - trzeba kształtować kompetencje nauczycieli

Kształcenie nauczycieli odbywa się na danym kierunku studiów, adekwatnym do przedmiotu nauczania na określonym szczeblu edukacji szkolnej. Z prowadzonych przez nas badań wynika, że w praktyce szkolnej (i słusznie) coraz silniej kładziony jest nacisk na zgodność nauczanego przez nauczyciela przedmiotu w szkole z posiadanymi przez niego kwalifikacjami określonymi w dyplomie ukończenia studiów (nazwą kierunku lub specjalności). Rozbieżność między formalnymi kwalifikacjami a kompetencjami zawodowymi jest przedmiotem badań, których wyniki są coraz bardziej niepokojące²⁵.

Nie można jednak zapominać o tym, że dyplom ukończenia studiów określa jedynie kwalifikacje formalne a nie rzeczywiste kompetencje zawodowe absolwenta uczelni.

Stawiamy tutaj tezy dotyczące edukacji kompetentnych nauczycieli na miarę „edukacji jutra”, a mianowicie:

- 1) każdy nauczyciel, oprócz kwalifikacji przedmiotowych, powinien posiadać również gruntowne kompetencje (przygotowanie metodyczne) do nauczania żywego,
- 2) każdy nauczyciel winien posiadać kompetencje do diagnozowania, ewaluowania zjawisk pedagogicznych i projektowania nowych rozwiązań w procesie wspomaganie rozwoju każdego dziecka,
- 3) w procesie kształcenia i wychowania na wszystkich szczeblach edukacji każdy nauczyciel powinien uwzględniać elementy kultury i przejawiać w tym zakresie aktywność w toku tzw. nauczania wychowującego²⁶.

Wobec rosnących wymagań społecznych w systemie kształcenia i doskonalenia nauczycieli nie może zabraknąć podstaw „uczenia się zmiany (na lepsze)” oraz „uczenia się ewaluacji” – ku nauczaniu żywemu. Nie są w stanie podołać temu studenci, którzy ograniczają się do wkuwania i przyswajania gotowej wiedzy²⁷.

Aby doskonalic pracę szkół wyższych i lepiej przygotowywać przyszłych nauczycieli do wykonywania swoich obowiązków zawodowych, niezbędne jest prowadzenie systematycznych badań nad przebiegiem edukacji nauczycieli oraz ich zachowań w różnych okresach aktywności zawodowej. Badania tego rodzaju są bardzo cennym źródłem informacji, gdyż pozwalają określić wartość toku kształcenia, jego adekwatność i wykorzystanie kadr akademickich.²⁸ Priorytet należy przyznać badaniom nad absolwentami kierunków nauczycielskich, w tym również badaniom nad poziomem przygotowania, jaki reprezentuje początkujący nauczyciel tuż po ukończeniu studiów.

---

²⁴ J.Grzesiak, Ewaluacyjnie o edukacji nauczycieli oraz o nauczycielu nauczycieli, [w:] Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli, tom 1, pod red. J. Grzesiaka, WPA, Kalisz 2007, s. 11-14.; zob. też: J. Kuźma, *Nauczyciele przyszłej szkoły*, Kraków 2001; K. Denek, *Poprawność języka polskiego a szkoła*, „Nowa Szkoła” 2007, nr 4 i 5; tenże, *Ewenement zrodzony z pasji, talentu i serca*, „Wychowanie Na Co Dzień” 2006, nr 7.

²⁵ Zob. np. J.Grzesiak, Nauczanie żywe a karty pracy we współczesnej szkole, [w:] *Edukacja jutra*, tom 2, pod red. K.Denka, W.Starościaka, K.Zatoń, Wrocław 2006;

²⁶ Por. J. Grzesiak, Aspekty integracji pedagogicznej kultury i chudożiestwiennej kultury w procesie podgotowki uczytielej. W: Aktualnyje problemy mirowej chudożiestwiennej kultury. Cz. 1. Grodno 2004, s.34-39.

²⁷ Zob. np. J. Grzesiak, Problemy integracji kultury i edukacji szkolnej. [W:] J. Grzesiak (red.), *Edukacja i kultura*. UAM. Kalisz 2002, s. 170–179.

²⁸ Waloszek D., *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*. Wyd. Akad. Pedag. Kraków 2006; A. Buttler, A. Rajkiewicz, *Gospodarowanie kadrami z wyższym wykształceniem*, „Życie Szkoły Wyższej” 1971, nr 11.

Konkluzje końcowe

Zarysowane symptomy swoistego pluralizmu dotyczącego sposobów kreowania pedagogiki stanowią zaakcentowanie trzech kategorii natury metodologicznej: „wielość”, „chaos” i „teoretyczność praktyki”²⁹. W trosce o podniesienie jakości kształcenia kompetentnych nauczycieli oraz o wyższą jakość edukacji wręcz konieczne jest stwarzanie płaszczyzn dialogu między uczelniami, ośrodkami doskonalenia nauczycieli oraz organami nadzoru pedagogicznego. Potrzeba bowiem dialogu wielopłaszczyznowego, w tym: między nauczycielami, nauczycielami doradcami metodycznymi, nauczycielami a nauczycielami doradcami metodycznymi, nauczycielami akademickimi - między nauczycielami i ich „nauczycielami”.

***

Czternaste Tatrzańskie Seminarium Naukowe stanowi zaszczytne forum do prowadzenia dialogów i „dogadania się” w interesie pomyślnej edukacji jutra. W tym miejscu wyrażam uznanie oraz swoje stanowisko. Seminaria te - organizowane pod kierunkiem Profesora dra hab. dr h.c. Kazimierza Denka - odgrywają nader ważną rolę w przeciwstawianiu się przeciętności w edukacji w naszym kraju. Wyrażam też sugestię, aby w publikowanych materiałach w większym stopniu – oprócz opracowań teoretycznych - eksponowane były opracowania zawierające odzwierciedlenie wymiernych korzyści edukacyjnych uzyskiwanych wskutek precyzyjnie i wyraziście określanych i realizowanych celów praktycznych na gruncie badań prowadzonych z pełnym respektowaniem metodologii pedagogiki. Oby seminaria te stały się forum walki z bylejąkością na wszystkich szczeblach edukacji w naszym kraju i w tym celu niech zjednoczą przedsięwzięcia specjalistów z zakresu nauk społecznych oraz nauczycieli, a także władz oświatowych i samorządowych.

Słowa kluczowe: wypalenie zawodowe, skuteczność kształcenia, radość uczenia się, radość pracy, wypalenie szkolne.

Streszczenie:

Od kompetencji nauczyciela uzależniony jest skuteczny dobór metod i treści kształcenia na wszystkich szczeblach edukacji. Dobór metod kształcenia i wychowania staje się możliwy na gruncie systematycznie dokonywanej diagnostyki psychopedagogicznej każdego wychowanka jako podmiotu oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Oprócz możliwości poznawczych ucznia istotnego znaczenia nabiera też chęć uczenia się, a w końcowym rezultacie – radość z efektów uczenia się. Radość ucznia z osiągnięć szkolnych i radość nauczyciela z osiąganych efektów swojej pracy pedagogicznej są optymalnymi wyznacznikami pomyślnej edukacji jutra. Przejawy zachwiania tej równowagi w odczuwaniu radości dwupodmiotowej nieuchronnie prowadzą do stopniowego wypalania zawodowego nauczyciela i niestety do wypalania szkolnego ucznia również.

Key words: a professional burn-out, an education effectiveness, a joy of learning, a joy of work, a school burn-out.

Summary

An effective choice of methods and contents of education at all levels of education is dependent on teacher's competences. A choice of methods of education and upbringing becomes possible on the ground of systematically made psychopedagogical diagnostic of every pupil as a subject of didactical and upbringing interaction. Apart from pupil's cognitive abilities, the important thing is learning intention and as a result- a joy from effects of learning. A pupil's joy of education achievements and a teacher's joy of effects of their pedagogical work are the optimal determinants of prosperous education of tomorrow. Signs of equilibrium disturbance in feeling dual-subject joy lead to gradual teacher's professional burn-out and unfortunately to school burn-out of pupil too.

---

²⁹ Zob. W.Kojs, Funkcje teorii w działaniach edukacyjnych nauczyciela i ucznia o szkic analizy zagadnienia, [w:] Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli, tom 1, pod red. J. Grzesiaka, WPA, Kalisz 2007, s.59-68.